

ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

Взаємозв'язок філософських ідей та економічних теорій Формування і розвиток економічного знання завжди були пов'язані з історією філософії. Вже класики античної філософії (Платон, Аристотель) включили до своїх міркувань поняття «економіка»: лише на рівні філософського осмислення можна було зрозуміти процеси виникнення ринків, ускладнення торговельних і грошових відносин, зростання полісів як ділових центрів, що обумовило творення нової господарської географії Еллади.

Важливий етап у формуванні філософії економіки – виникнення меркантилізму, що утвердив етику бережливості та накопичування (як одну з головних умов утвердження ринкової, капіталістичної економіки). Модерн з його новим способом мислення та розуміння життя шукав нових видів діяльності та їхнього впровадження у господарчу практику, що знайшло осмислення у класичній політичній економії, обґрунтованій в теорії А. Сміта. Його концепція економічного лібералізму здійснює філософський аналіз капіталу, праці, вартості, прибутку, конкуренції, природи багатства та їх результату – економічної людини.

Філософи Нового часу та Просвітництва в Англії (Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Г'юм, Дж. Бентам), Франції (Ж.-Ж. Руссо, Вольтер, Ш. Монтеск'є, Д. Дідро), Німеччині (І. Кант і Г. Гегель) залучали до філософської рефлексії поняття «економіка», «власність», «гроші», «свобода», «прогрес», «праця», «риннок», «нерівність», «багатство» тощо. Економіка та філософія дедалі частіше взаємодіють; домінує установка не на «чисте», а на практичне знання: системи А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Ж.-Б. Сея, Ф. Бастіа, Дж. С. Мілля, П. Ж. Прудона, К. Маркса та ін.

Значним був внесок представників історичної школи в економіці – М. Вебера та В. Зомбарта, які зосередилися на релігійних джерелах економіки та причинах виникнення капіталізму. Як представники німецької філософської традиції, вони звертається до поняття «дух». Для М. Вебера – це «дух капіталізму», сформований етикою протестантизму; для В. Зомбарта – «дух підприємництва», що виник під впливом соціальних ідей католицизму. Їхні міркування про зв'язок релігії і капіталізму продовжив С. Булгаков, пов'язуючи перспективу економічного розвитку з православною релігією у концепції «філософії господарства».

Некласична економічна теорія взаємодіє з позитивізмом, волонтаризмом, фрейдизмом, соціал-дарвінізмом, прагматизмом. Кардинальне переосмислення цінностей класичної школи відбулося в рамках маржиналізму останньої третини 19 ст. (т. зв. «маржинальна революція»). Для А. Маршалла, Дж.-Б. Кларка, В. Парето головним завданням економіки стало пояснення того, яким чином на ринку формуються рівноважні ціни; чому кожен індивід намагається досягнути максимального рівня «корисності»; як виникають і розвиваються відносини влади і підпорядкування у товарно-грошовій діяльності; у чому сенс повсякденної поведінки людини з її безупинними підрахунками прибутків і втрат, що символізує сутність ринкової системи.

Представники австрійської школи – К. Менгер, Ф. Візер, О. Бюм-Баверк для обґрунтування своїх положень застосовують принцип методологічного індивідуалізму, фундаментом якого стали: метод індукції, філософія емпіріокритицизму, філософські ідеї В. Віндельбанда, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Г. Ріккерта та ін. Особливе значення мала теорія Й. А. Шумпетера, вироблена під впливом інтуїтивізму А. Бергсона, котрий досліджував творчі енергії еволюційних змін. У Шумпетера важливе місце виводиться інноваціям як підґрунтя економічної динаміки.

Новий поворот філософсько-економічної думки демонструє Дж. Н. Кейнс, котрий формувався у середовищі філософів Кембриджу – Дж. Мура, Б. Рассела, Л. Вітгенштейна, Л. Стрейчі тощо. Економічна теорія неолібералізму (Л. фон Мізес і Ф. фон Хайєк) спирається на філософію екзистенціалізму, ядром якого є проблема свободи. Головною темою праксеології Л. фон Мізеса є економічна свобода, а Ф. фон Хайєка – вільне волевиявлення індивідів як суб'єктів економічної діяльності, що забезпечує прогрес суспільства і добробут людини.

Теорія інституціоналізму спирається на систему сучасного філософського знання: постпозитивізм, постмодернізм а також сфери філософської антропології, аксіології, синергетики, когнітології.

Проблемне поле сучасної філософії економіки

До кола основних проблем філософії економіки відносять:

- використання методологічних напрацювань філософії для дослідження сутності економічного та економічних проблем;
- філософсько-гносеологічний аналіз економічних знань і теорій;
- розкриття взаємодій філософських та економічних ідей;
- аналіз результатів впливу інформаційних, нано- і біотехнологій, штучного інтелекту на економічне життя, місце в ньому людини;
- виявлення особливостей розвитку економічних систем в умовах глобалізації.

Серед основних підходів філософії економіки виділяють: історико-філософський підхід (висвітлює взаємозв'язок філософських та економічних ідей в історії людства); конкретно-історичний підхід до пізнання економічного життя; системний підхід до господарсько-економічної життєдіяльності суспільства; філософсько-антропологічний та соціологічний підходи до розуміння людини як суб'єкта економічної діяльності, процесів соціалізації і формування соціальних типів особистості; крос-культурний підхід до аналізу економічних чинників розвитку суспільства; етико-аксіологічний підхід для виявлення ставлення людини до споживацьких благ і матеріальних цінностей тощо.

Філософія економіки не ставить за мету замінити конкретні економічні знання чи теорії; вона осмислює світоглядні, цивілізаційні, антропологічні, гносеологічні, аксіологічні, етичні, соціально-прогностичні тощо аспекти економічного розвитку, свідомості, пізнання та діяльності людини.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Метафізика економіки. Київ : Знання, 2007. 718 с.
2. Ильин В. В., Базилевич В. Д. Философия экономики. История Киев : Знання ; Москва: Рыбари, 2011. 927 с.
3. Философия экономики. Антология / Под ред. Д. Хаусмана; пер. с англ. Москва : Издательство Института Гайдара, 2012. 520 с.
4. Ильин В. В., Базилевич В. Д. Экономико-философская мысль современного мира. Киев : Знання, 2015. 821 с.
5. Булгаков С. Н. Философия хозяйства. Москва : Юрайт, 2017. 343 с.
6. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Наш Формат, 2018. 216 с.